

SCENARIUSZ LEKCJI WOKÓŁ OPOWIADANIA MARCINA SZCZYGIELSKIEGO „PRAWDZIWI PRZYJACIELE”

Opisany poniżej przebieg lekcji jest propozycją zajęć poświęconych pamięci o powstaniu w getcie warszawskim, rekomendowaną przez Dział Edukacji Muzeum POLIN dla klas 7–8 szkoły podstawowej.

Poruszanie tematów związanych z II wojną światową oraz Zagładą wymaga szczególnej rozważności ze strony osoby prowadzącej zajęcia. Zadbaliśmy o to, aby informacje pojawiające się w przekazanych Państwu materiałach edukacyjnych były dopasowane do wieku odbiorców i odbiorczyń oraz były opatrzone naszym komentarzem.

Scenariusz opisuje zajęcia, których realizacja zajmie około 90 minut. Zachęcamy, by na zajęcia przeznaczyć dwie godziny lekcyjne, a opowiadania Marcina Szczygielskiego „Prawdziwi przyjaciele” wysłuchać (lub przeczytać je) wspólnie z dziećmi. Możliwe jest jednak zaproszenie dzieci do przeczytania lub wysłuchania nagrania w domu i skrócenie proponowanych zajęć do jednej godziny lekcyjnej.

Rekomendujemy, by przed przeprowadzeniem lekcji zapoznać się z [Zaleceniami i wskazówkami dotyczącymi edukacji na temat II wojny światowej i Zagłady](#) Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN.

PRZEBIEG LEKCJI

MODUŁ I: Wprowadzenie

- Społeczność żydowska w Polsce przed II wojną światową

MODUŁ II: Opowiadanie

MODUŁ III: Praca z treścią opowiadania

- Rodzina Maćka
- Pierwsze miesiące wojny

MODUŁ IV: Powstanie w getcie warszawskim

- Informacje historyczne
- Akcja Żonkile
- Zakończenie

PRZEBIEG LEKCJI – OPIS SZCZEGÓŁOWY

MODUŁ I: Wprowadzenie

Zaproś uczniów i uczennice do krótkiego ćwiczenia, które wprowadzi ich w tematykę lekcji, a także pomoże zrozumieć historyczne tło opowiadania.

Wyświetl na ekranie lub tablicy multimedialnej trzy fotografie przedstawiające fragmenty wystawy stałej Muzeum POLIN (ZAŁĄCZNIK 1).

Opis fotografii dla osoby prowadzącej zajęcia:

- Róg ulicy w dzielnicy żydowskiej, z szyldami w języku polskim i hebrajskim, Warszawa 1934, fot. Willem van de Poll, Narodowe Archiwum Nederlandów.
- Fragment wystawy stałej Muzeum POLIN, galeria „Na żydowskiej ulicy”, słup z ogłoszeniami, na którym widoczny jest m.in. plakat informujący o meczach piłki nożnej rozgrywanych przez Żydowski Klub Sportowy Makabi Kraków z Warszawskim Klubem Sportowym Legia oraz Żydowskim Towarzystwem Gimnastyczno-Sportowym Makabi Warszawa, fot. Maciej Jaźwiecki, Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN.
- Fragment wystawy stałej Muzeum POLIN, galeria „Na żydowskiej ulicy”, część poświęcona wydawanej w międzywojennej Polsce prasie żydowskiej, fot. Maciej Jaźwiecki, Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN.

Poproś uczniów i uczennice, by przyjrzeni się fotografiom i spróbowali odpowiedzieć na pytania:

- Gdzie taka ulica mogła się znajdować? W jakim kraju? W jakim mieście?
- Dlaczego tak myślicie?
- Kim byli ludzie, którzy czytali te gazety, interesowali się wydarzeniami z ukazanych plakatów?
- W jakich czasach mogło się to dziać?

Zachęcaj uczniów i uczennice, by podawali różne pomysły i postarali się uargumentować swoje przypuszczenia. Dopytuj, co zaobserwowali na fotografiach, co sprawiło, że tak myślą.

W podsumowaniu ćwiczenia poinformuj uczniów i uczennice, że jedna z fotografii pochodzi z 1934 roku i została wykonana w dzielnicy żydowskiej w Warszawie, a dwie fotografie przedstawiają fragment wystawy Muzeum POLIN. Muzeum opowiada tysiąc lat historii Żydów polskich. Część wystawy, którą widać na zdjęciach, to galeria „Na żydowskiej ulicy”. Opowiada o czasach międzywojennych, a więc sprzed około stu lat. Był to okres, kiedy w Warszawie mieszkało bardzo wielu Żydów (stanowili około 30% mieszkańców miasta).

Większość polskich Żydów mieszkała w małych miastach. Wspólnie możecie poszukać, czy i w Waszej miejscowości da się odnaleźć ślady historii społeczności żydowskiej, korzystając z portalu [Wirtualny Sztetl](#).

Żydzi byli różnorodną grupą, posługiwali się różnymi językami (w tym polskim, jidysz, hebrajskim), mieli różne poglądy. Wielu z nich wyznawało judaizm, ale byli też wśród nich chrześcijanie i osoby niereligijne. Były osoby biedne i osoby bogate. Byli handlarze, sportowcy, twórcy muzyki i kina, a także pisarze.

Ich życie bardzo zmieniło się wraz z wybuchem wojny we wrześniu 1939 roku. Warszawa znalazła się pod niemiecką okupacją, część budynków została zniszczona, a Żydzi i Żydówki coraz mocniej doświadczali wykluczania z ogólnej społeczności.

Powiedz uczniom i uczennicom, że za moment wysłuchają opowiadania Marcina Szczygielskiego pod tytułem „Prawdziwi przyjaciele”, którego akcja dzieje się w Warszawie i dotyczy właśnie pierwszych miesięcy II wojny światowej.

MODUŁ II: Opowiadanie

Przeczytaj z uczniami i uczennicami opowiadanie Marcina Szczygielskiego pod tytułem „Prawdziwi przyjaciele” lub puść słuchowisko z nagraniem opowiadaniem. Nagranie dostępne będzie na kanale YouTube Muzeum POLIN.

MODUŁ III: Praca z treścią opowiadania

Poproś uczniów i uczennice, by w dwójkach lub trójkach wymienili się wrażeniami z wysłuchanej opowieści i porozmawiali o tym, jakie emocje im towarzyszyły w trakcie słuchania, które momenty zwróciły ich uwagę. Gdy uczniowie i uczennice będą gotowi, zaproś chętne osoby do podzielenia się wrażeniami i kluczowymi tematami, które pojawiły się w ich rozmowach. Ważne jest, by w tym momencie nie zmuszać, ale zachęcić do wyrażenia emocji, które się pojawiły, wysłuchać grupy, jednak nie oceniać wypowiedzi.

Rodzina Maćka

Poproś uczniów i uczennice, by połączyli się w cztero- lub pięcioosobowe grupy. Każdej z grup rozdaj po jednym egzemplarzu karty pracy dotyczącej rodziny Maćka (ZAŁĄCZNIK 2). Zadaniem każdej z grup jest wypisanie jak najwięcej zapamiętanych informacji na temat Maćka i jego rodziny. Ustal czas, jaki grupy mają na pracę.

Po upływie wyznaczonego czasu poproś grupy, by kolejno odczytywały po jednej z zapisanych informacji, która dotąd nie została wymieniona. Kolejka trwa do momentu, aż grupy przeczytają wszystkie niepowtarzające się informacje, które zanotowały.

Na zakończenie ćwiczenia zapytaj uczniów i uczennice, czy coś ich w historii o rodzinie Maćka zaskoczyło.

W podsumowaniu warto podkreślić, że rodzina Maćka to jednocześnie Żydzi i Polacy. Do momentu rodzinnego spotkania przy stole, na którym leżały opaski z gwiazdą Dawida, Maciek nie wiedział, że jest Żydem. Jego rodzina mówiła po polsku, chodziła do kościoła, obchodziła chrześcijańskie święta. Osoby z jego rodziny czuły się Polakami i, jak określił to wuj Staszek, byli Polakami żydowskiego pochodzenia. W tym miejscu warto też przypomnieć o różnorodności społeczności żydowskiej, o czym była mowa na początku zajęć. Różnorodna była też tożsamość Żydów i Żydówek w Polsce. Część z nich czuła się przede wszystkim Żydami, część – przede wszystkim Polakami, ale były też wśród nich osoby, dla których obie te tożsamości były równie ważne.

Pierwsze miesiące wojny

Przypomnij uczniom i uczennicom, że akcja opowiadania dzieje się w pierwszych miesiącach II wojny światowej, choć nie ma w nim opisanych wojennych działań, które mogą kojarzyć z filmów czy powieści.

Poprowadź krótką rozmowę na forum, w trakcie której przyjrzyście się, jak wybuch wojny wpłynął na życie bohaterów – zarówno rodziny Maćka, jak i Janki, Peli oraz innych postaci, które zapamiętali.

Pytania pomocnicze:

- Jakie tematy pojawiają się w rozmowach bohaterów?
- Co zmieniło się w mieście? W jego wyglądzie?
W osobach, które można było spotkać na ulicy?
- Jak wpływało to na zachowania postaci?
- Jakie emocje towarzyszyły bohaterom i bohaterkom opowiadania?
- Jaka była atmosfera tych dni?

Przykładowe odpowiedzi:

Rozmowy na temat tego, kiedy skończy się wojna; na ulicy można spotkać niemieckich żołnierzy; w rozmowach pojawia się temat brakujących produktów spożywczych; Janka z Maćkiem przyglądają się spalonym drzewom; Maciek mówi o tym, że rzadko jeżdżą do części Warszawy po drugiej stronie rzeki; Maciek opowiada dużo strasznych historii, przez które potem sam nie może zasnąć; Janka boi się wielu rzeczy, chodzi tylko wybranymi ulicami; wprowadzony zostaje nakaz noszenia gwiazdy Dawida przez Żydów.

Jeśli temat nakazu noszenia opasek z gwiazdą Dawida nie pojawi się wcześniej w odpowiedziach, zapytaj:

- Jakie wydarzenie najmocniej wpłynęło na sytuację Maćka i jego rodziny?
Co zmieniło sytuację w ich domu?
- Jak nakaz noszenia opasek wpłynął na codzienne życie rodziny Maćka?

W podsumowaniu powiedz, że ostatnia scena opowiadania nawiązuje do wprowadzonego przez Niemców rozporządzenia, według którego od 1 grudnia 1939 roku Żydów i Żydówki obowiązywał nakaz noszenia na prawym ramieniu opaski z gwiazdą Dawida. Rozporządzenie to było jednym z elementów stopniowego wykluczania Żydów i Żydówek ze społeczeństwa w czasie II wojny światowej.

MODUŁ IV: Powstanie w getcie warszawskim

Uwaga dla osoby prowadzącej zajęcia:

Celem tej części zajęć jest pogłębienie wiedzy uczniów i uczennic na temat II wojny światowej i wydarzeń w getcie warszawskim. Informacje zawarte w kartach pracy stanowią łącznik pomiędzy czasem, w którym zatrzymuje się opowiadanie „Prawdziwi przyjaciele”, a wydarzeniami, które upamiętniamy podczas Akcji Żonkile.

Jeśli grupa będzie szczególnie zainteresowana którymś z wątków opowiadania (np. tematem złożonej tożsamości bohaterów i bohaterek; różnymi postawami i reakcjami bohaterów i bohaterek; sytuacją, w której Maciek dowiaduje się, że jest Żydem, dopiero w momencie, gdy jego i jego rodzinę dotykają represje wobec Żydów i tożsamość ta jest mu niejako narzucona), warto pozwolić na dłuższą rozmowę wokół danego zagadnienia. W tym wypadku można zrezygnować z pracy w grupach i w krótkim podsumowaniu przekazać uczniom i uczennicom informacje zawarte w ZAŁĄCZNIKU 3, by stworzyć nawiązanie do działań w ramach Akcji Żonkile.

Informacje historyczne

Poproś uczniów i uczennice, by podzielili się na pięć grup. Rozdaj grupom odpowiednie karty pracy, tak by każda z nich pracowała na odrębnym materiale (ZAŁĄCZNIK 3). Poproś grupy, by zapoznały się z informacjami zawartymi na ich kartach i wydobyły najważniejsze z nich, które następnie przedstawią na forum klasy. Poproś, by zwrócili uwagę na daty, które pojawiają się w tych informacjach, oraz na to, jakich wydarzeń dotyczą. Określ czas na wykonanie zadania, a po upływie wyznaczonego czasu poproś grupy o prezentację, zaczynając od grupy numer 1. W trakcie prezentacji grup zapisuj na tablicy kolejne daty i związane z nimi wydarzenia, tak by uporządkować wiedzę uczniów i uczennic. W razie potrzeby dopytuj i uzupełniaj ich wiedzę. Pomocnicze pytania:

- Czym było getto?
- Co groziło Żydom, którzy przebywali poza murami getta?
- Jakie działania podejmowali Żydzi w getcie warszawskim?
- Jakie wydarzenia upamiętnia Akcja Żonkile?

Akcja Żonkile

Powiedz uczniom i uczennicom, że w kolejnych latach wojny Niemcy utworzyli getta, czyli zamknięte dzielnice, w których zmuszeni byli mieszkać Żydzi. Największe takie getto znajdowało się w Warszawie i to w tym getcie miało miejsce powstanie, które rozpoczęło się 19 kwietnia 1943 roku. By upamiętnić te wydarzenia co roku w rocznicę wybuchu powstania w getcie warszawskim Muzeum POLIN organizuje Akcję Żonkile. W ramach tej akcji powstało również opowiadanie „Prawdziwi przyjaciele”. Symbolem pamięci o powstaniu jest żonkil, co łączy się z historią Marka Edelmana – jednego z przywódców powstania. Po wojnie starał się on zachować pamięć o wydarzeniach i ludziach z getta. Co roku 19 kwietnia składał pod pomnikiem Bohaterów Getta Warszawskiego bukiet żółtych kwiatów. Teraz my kontynuujemy jego działania.

Zaproś uczniów i uczennice do przygotowania własnego papierowego Żonkila.

Szablon i instrukcja złożenia Żonkila znajdują się na stronie Muzeum Polin [tutaj](#).

Zakończenie

Przypomnij w skrócie, co wydarzyło się w czasie lekcji; zapytaj uczniów i uczennice, czy chcą podzielić się wrażeniami i refleksjami z zajęć.

Możesz skorzystać z poniższych pytań:

- Czego nowego dowiedzieliście się na tych zajęciach?
- Co chcielibyście z nich zapamiętać?

Podziękuj uczniom i uczennicom za pracę i zakończ lekcję.

MATERIAŁY DO LEKCJI

ZAŁĄCZNIK 1



fol. Maciej Jaźwiecki, Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN



fot. Maciej Jaźwiecki, Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN



fot. Willem van de Poll, Narodowe Archiwum Niderlandów

ZAŁĄCZNIK 2

Zapiszcie jak najwięcej informacji na temat Maćka i jego rodziny, które udało Wam się zapamiętać z opowiadania. Postarajcie się odpowiedzieć między innymi na pytania:

- Jakiej jest narodowości?

.....

- Gdzie mieszka?

.....

.....

- Czym się zajmuje?

.....

.....

- Jakie obchodzi święta?

.....

.....

.....

.....

- Co może być dla niej ważne?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

GETTO WARSZAWSKIE

PIERWSZE MIESIĄCE OKUPACJI – REPRESJE WOBEC ŻYDÓW

Niemcy na okupowanych terenach Polski od października 1939 r. zaprowadzili rządy terroru i wyzysku. Od początku obiektem szczególnych represji byli Żydzi. Każdego tygodnia odbierano im podstawowe prawa m.in. nakazano noszenie opasek z gwiazdą Dawida, zamykano synagogi, szkoły, zabroniono poruszania się po części ulic. Codziennością stały się napaści na Żydów, pobicia, szykany i egzekucje.



Opaska z gwiazdą Dawida. Ze zbiorów Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN

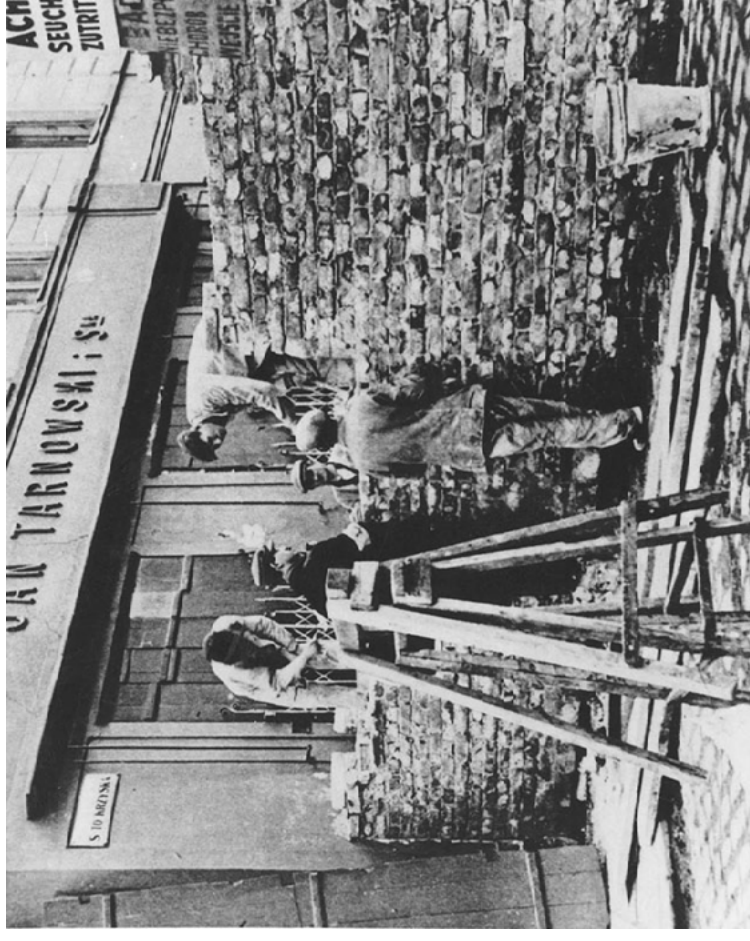
GETTO WARSZAWSKIE

TWORZENIE GETT

Prawną podstawą tworzenia gett na okupowanych ziemiach polskich było rozporządzenie Hansa Franka z 13 września 1940 r. o „Ograniczeniu swobodnego wyboru miejsca zamieszkania i pobytu w Generalnej Guberni”.

Jednak już wcześniej władze lokalne wprowadzały własne rozporządzenia, które prowadziły do tworzenia izolowanych dzielnic w miastach. Pierwsze getto utworzono w październiku 1939 r. w Piotrkowie Trybunalskim.

Budowa muru getta, 1940 r.
Ze zbiorów Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie

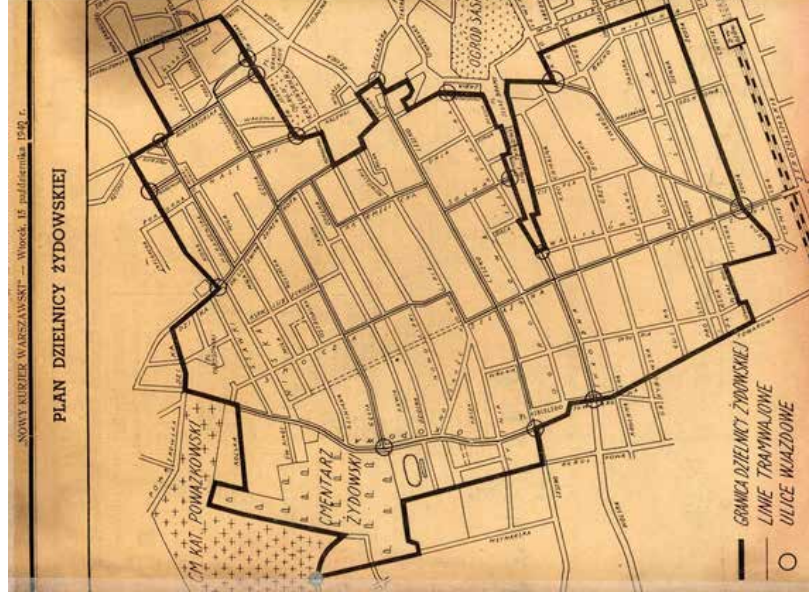


GETTO WARSZAWSKIE

GETTO WARSZAWSKIE – OBSZAR I GRANICE

2 października 1940 r. utworzono getto w Warszawie. Jego teren obejmował 307 ha powierzchni zabudowanej miasta, zlokalizowanych głównie w dawnej Dzielnicy Północnej. Getto zostało otoczone ceglany murem i zamknięte 16 listopada 1940 r.

**Plan getta w Warszawie zamieszczony
wraz z rozporządzeniem Ludwiga Fiszera, 1940 r.**
Z: Nowy Kurier Warszawski



GETTO WARSZAWSKIE

PRZESIEDLENIA

Do getta przesiedlono Żydów z innych części miasta, natomiast Polaków mieszkających w jego obrębie zmuszono do przeniesienia się poza mury. Po zamknięciu bram getta nadal jednak deportowano na jego teren Żydów z innych, często bardzo odległych, miejscowości. Największa odnotowana liczba ludności żydowskiej w getcie wynosiła ok. 460 tys.

Mur oddzielający „stronę aryjską” od getta, 1941 r.
Ze zbiorów Bundesarchiv

Przymusowe przesiedlenie ludności żydowskiej do getta warszawskiego, 1940 lub 1941 r.
Z: T. Berenstein, A. Rutkowski,

Pomoc Żydom w Polsce 1939-1945, Warszawa 1963

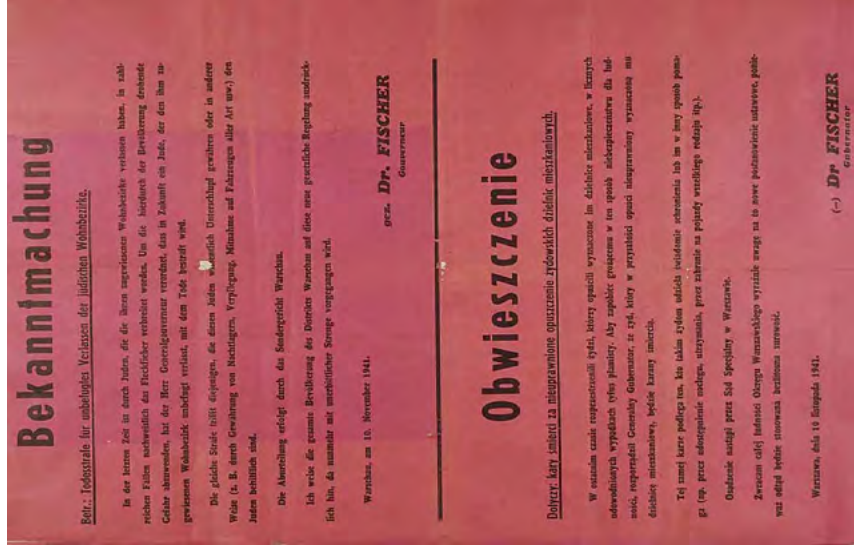


GETTO WARSZAWSKIE

OBWIESZCZENIE O KARZE ŚMIERCI

15 października 1941 r. generalny gubernator Hans Frank wydał obwieszczenie, w którym na okupowanych ziemiach polskich wprowadzał karę śmierci dla Żydów, „którzy bez upoważnienia opuszczają wyznaczoną im dzielnicę”.
Tej samej karze podlegali wszyscy ci, którzy „Żydom świadomie dają kryjówkę”.

Obwieszczenie informujące o decyzji Hansa Franka wydane przez gubernatora dystryktu warszawskiego – dr. Ludwiga Fischera
Ze zbiorów Instytutu Pamięci Narodowej



GETTO WARSZAWSKIE

PRACA PRZYMUSOWA

Żydzi w getcie zmuszeni byli do niewolniczej pracy zarówno w niemieckich przedsiębiorstwach na terenie getta – tzw. szopach – jak i poza nim. Na ulicach przeprowadzano łapanki i wywożono Żydów do obozów pracy na prowincji.



Załadunek przymusowych robotników na ul. Grzybowskiej, 1941 r.
Ze zbiorów Bundesarchiv

ŻYCIE CODZIENNE

Mimo tragicznych warunków życia w getcie, ludzie próbowali normalnie żyć. W podziemiu istniało szkolnictwo, wydawano prasę, organizowano życie kulturalne i religijne. Były to formy bardzo trudnego oporu cywilnego

GETTO WARSZAWSKIE

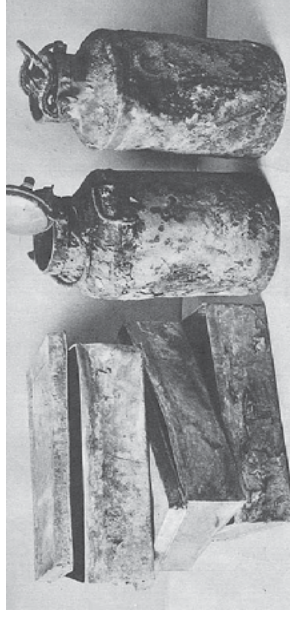
RUCH OPORU

W 1940 r. z inicjatywy dr. Emanuela Ringelbluma powstało podziemne Archiwum Getta Warszawskiego. Kilkanaście osób działających pod nazwą Oneg Szabat, gromadziło świadectwa losów Żydów. Zbierany materiał miał stanowić dokumentację życia Żydów oraz zbrodni popełnianych przez nazistów. Na jego podstawie min. sporządzano raporty dla władz Polskiego Państwa Podziemnego i Rządu RP na uchodźstwie. Po wojnie część zebranych dokumentów została odnaleziona. Stanowią one unikalne źródło wiedzy o getcie warszawskim, trafiły na listę światowego dziedzictwa UNESCO.

Młodzi Żydzi utworzyli jesienią 1942 r. konspiracyjne organizacje zbrojne: Żydowską Organizację Bojową i Żydowski Związek Wojskowy.



Emanuel Ringelblum,
Z: W. Bartoszewski,
Warszawski pierścień
śmierci 1939–1944.
Warszawa 1970.



Metalowe skrzynie i butle na mleko, w których ukryto archiwum getta warszawskiego
Z: E. Ringelblum, Kronika getta warszawskiego, Warszawa 1983

GETTO WARSZAWSKIE

WIELKA AKCJA LIKWIDACYJNA GETTA WARSZAWSKIEGO

Wiosną 1942 r. naziści podjęli decyzję o likwidacji gett w Generalnym Gubernatorstwie i deportacji Żydów do ośrodków Zagłady.

Przedsięwzięciu temu nadano kryptonim „Aktion Reinhardt”. 22 lipca 1942 r. przystąpiono do likwidacji getta w Warszawie i deportacji Żydów do Treblinki. Na znak protestu i rozpacz, prezes Judenratu

(Rady Żydowskiej) – Adam Czerniaków – pełnił samobójstwo. 21 września 1942 r. odjechał ostatni transport z Umschlagplatz (placu przeładunkowego). Oznaczało to koniec wielkiej akcji likwidacyjnej getta warszawskiego.

W jej wyniku zginęło około 300 tys. Żydów.



Żydzi oczekujący na Umschlagplatz na deportację

Z: Warszawskie getto 1943–1988. W 45 rocznicę powstania, Warszawa 1988

GETTO WARSZAWSKIE

POWSTANIE

Po zakończeniu akcji likwidacyjnej w ograniczonym terytorialnie getcie warszawskim pozostało ok. 60 tys. Żydów. Członkowie zbrojnych organizacji rozpoczęli przygotowania do oporu wobec kolejnej deportacji.

19 kwietnia 1943 r. Niemcy wkroczyli do getta z zamiarem jego całkowitej likwidacji. Spotkali się ze zbrojnym oporem bojowników żydowskich. W pierwszych dniach walk udało się im utrzymać swoje pozycje. Niemcy, paląc systematycznie dom po domu, likwidowali poszczególne punkty oporu. Na skutek braku uzbrojenia i osamotnienia walczących, powstanie wygasło. 16 maja 1943 r. Niemcy wysadzili Wielką Synagogę na Tłomackiem, a następnie cały teren getta zrównali z ziemią.

Płonący budynek w getcie w kwietniu 1943 r.

Z: Raport Jurgena Stroopa,
Żydowska dzielnica mieszkaniowa nie istnieje!, IPN



GETTO WARSZAWSKIE

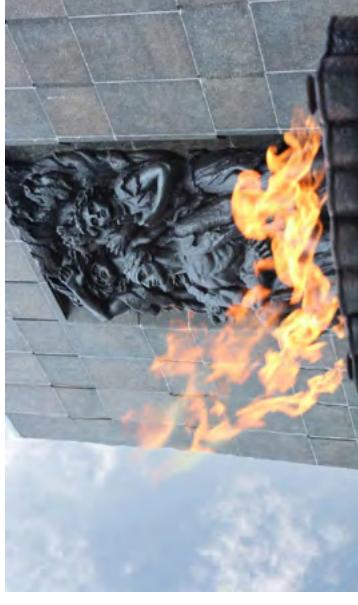
UPAMIĘTNIE

W 1948 r. na ruinach getta wznieziono okazały Pomnik Bohaterów Getta upamiętniający żydowskich powstańców oraz wielką akcję likwidacyjną. Dla polskich i zagranicznych Żydów stał się on z czasem ikoną walki o wolność i godność. Po wojnie na ruinach getta wybudowano dzielnicę mieszkaniową Muranów

Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN, usytuowane naprzeciwko pomnika, od 2013 r. organizuje Akcję społeczno-edukacyjną Żonkile upamiętniającą bohaterów walczących w getcie warszawskim.

Pomnik Bohaterów Getta w Warszawie

Ze zbiorów Muzeum Historii Żydów Polskich



Wolontariuszki akcji Żonkile

Ze zbiorów Muzeum Historii Żydów Polskich